

ივანე მესხის როლი აჭარის განვითარებაში

**THE ROLE OF IVANE MESKHI
IN THE DEVELOPMENT OF ADJARA**

მარიამ მარჯანიშვილი

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი
საქართველო, ქუთაისი

Mariam Marjanishvili

Kutaisi State Historical Museum
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

Ivane Meskhi, who received his education in Europe, in particular in Zurich, has been working as the Secretary of the Board of the Batumi City Division for 25 years.

He played a major role in establishing a literacy community in Adjara and opening the first Georgian school in Batumi.

At his initiative, first boys' and then women's gymnasiums were opened in Batumi. Apartments for teachers were built here.

The new self-government, with the direct participation of Ivane Meskhi, opened a 120-bed hospital, a power station in Batumi, drained the swamps around the city, and established a Georgian-Georgian liaison society in Batumi.

At the initiative of Ivane Meskhi, a Georgian Theater Day was organized in Batumi every year in favor of schools, and its entire income was used to provide schools.

The activities of Ivane Meskhi during the theater season of 1912-13 were invaluable. Under the leadership of Shalva Dadiani, he founded the Professional Drama Theater in Batumi.

In 1913, Ivan Meskhi published a 190-page work in Russian "Ocherk", which was dedicated to the growth and development of Batumi.

Ivane Meskhi sacrificed all his talent and knowledge, fervent patriotic and deeply national activities for the establishment of independence and freedom in Georgia.

საკვანძო სიტყვები: ბათუმი, აჭარა, საგანმანათლებლო სისტემა, ივანე მესხი.
Keywords: Batumi, Adjara, educational system, Ivane Meskhi.

XIX საუკუნეში ახალ ასწლეულს შეუქმნა ფუნდამენტი და ანდერძად გადასცა „მეცნიერება“, ადამიანის გონების წინსვლა, ზნეობის აღმატება“.

„ჩვენ უნდა ვსდით, ახლა სხვა ვარსკვლავს“, - ასე მოუწოდებდა ჭაბუკი ილია მწუხარე საქართველოს.

„თერგდალეულებმა“ მახვილს კალამი არჩიეს, სამხედრო გზას – ინტელიგენტის კარიერა, რადგან მახვილი რუსულ პოლიტიკას ემსახურებოდა. „თერგდალეულთა ხელებს კი სისხლი არ ეცხოთ. ისინი ახალი დროის მოაზროვნე შვილები იყვნენ, რომელთაც მიზნად დაისახეს მახვილი წიგნით, ბრძოლის ველი – დარბაზით, არისტოკრატი – ინტელიგენტით, გმირი – ბრძენით შეეცვალათ და მკლავი – ჭკუით.

ილიას ხელმძღვანელობით „თერგდალეულებმა“ შექმნეს დამოუკიდებელი ქვეყნის ჩანასახი და ჩამოაყალიბეს ეროვნული პროგრამა, რომელსაც განმანათლებლური ხასიათი ჰქონდა და არა პოლიტიკური.

დიდ 60-იანელთა იდეების მატარებელი გახლდათ პროგრესულად მოაზროვნე ის ქართველობა, რომელთაც შეძლეს, მხედრული, იმპერატორის მორჩილი სული შეეცვალათ განათლებით, გაეგრძელებინათ წიგნი და გაზეთი, ბნელ მასებში ცოდნის სინათლე შეეტანათ.

დიდი აღფრთოვანებით შეხვდნენ საქართველოს მოწინავე შვილები თურქთა ბატონობისაგან განთავისუფლებულ ახალციხისა და ახალქალაქის, ბათუმისა და ართვინის დედასამშობლოს დაბრუნების ეროვნულ საქმეს.

„...ქართველო ქალებო! ნუ დაივიწყებთ, რომ ჩვენი გულიდან მოგლეჯილს კუთხეს ქართველმა მაჰმადიანმა ქალებმა შემოუნახეს ფაქიზად ეს ენა, რომლითაც „ნინო“ ღმერთს ადიდებდა. ქართველ მაჰმადიანმა ქალებმა უმღერეს მშობლიური ნანა თავიანთ შვილებს და მასთან ერთად შეისისხლხორცეს ის დიდი იშვიათი ღირსება, რომელიც წმინდა ქართული რაინდული სულის თვისებაა.

ქართველო ქალებო! ქართველი ერის მომავალი ჩვენზეა დამოკიდებული: „ჩვენ უნდა ვშვათ ჩვენი მყოობადი, ჩვენ უნდა მივცეთ მომავალი ხალხს“... და თუ გვწამს ეს დიდი მცნება, გულგრილად ვეღარ უნდა შევყურებდეთ მოძმეთა დიდ გასაჭირს, ხმა მივცეთ გულდაკოდილ მოძმეებს, ვამცნოთ, რომ ქართველ ქალთა ნაზი გრძნობა არ გამქრალა, იგი ერთგვარი სიყვარულით ექცევა როგორც ქრისტიანს, ისე მაჰმადიან ქართველს.

ვაუწყოთ, რომ ჩვენ ერთი დედ-მამის შვილები ვართ, ერთი ცის ქვეშ დაბადებულნი და აღზრდილნი, რომ არ არის ორი საქართველო, იგი მხოლოდ ერთია ქვეყანაზე და მისი შვილების უბედურება გულს გვიკლავს, რა სარწმუნოებისა არ უნდა იყოს იგი“, - დღენიადაგ მსგავსი პატრიოტული სიტყვებით გამოდიოდა ყველგან პოეტი დომინიკა ერისთავი (ჩიხლაძე 1960: 15).

ილია ჭავჭავაძის ეროვნული იდეების მატარებელი გახლდათ მესხთა დიდი ოჯახის შვილი ივანე მესხიცი.

იგი გაზეთ „დროების“ რედაქტორის სერგეი მესხის უმცროსი ძმა

იყო, რომელმაც იმთავითვე აიღო გეზი ევროპული განათლებისა და დემოკრატიული იდეებისაკენ. 1871 წელს ივანე მესხი შვეიცარიაში, ციურიხის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტზე შევიდა, მაგრამ, სწავლის ქირის გადახდის გამო, იძულებული გახდა ციურიხის პედაგოგიურ ინსტიტუტში გადასულიყო.

აქ, ამ დროს, უმაღლეს განათლებას იღებდნენ დავით მიქელაძე, ეკატერინე მელიქიშვილი, ოლიმპიადა და ეკატერინე ნიკოლაძეები, ოღონდ გურამიშვილი და ბევრი თვალსაჩინო ქართველი ახალგაზრდა.

სტუდენტობის დროს ივანე მესხმა, საქართველოდან საზღვარგარეთ სასწავლებლად წასულ ახალგაზრდებთან ერთად, 1873 წელს ციურიხში საზოგადოება „უღელი“ ჩამოაყალიბა, რომლის მიზანი იყო უცხოეთში მყოფ ქართველთა გაერთიანება, ევროპული საზოგადოებრივი აზრისა და ლიტერატურის შესწავლა, სამშობლოს განთავისუფლებისათვის სხვა ქვეყნების ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან კონტაქტების დამყარება.

„უღელის“ წევრთა ინიციატივით, შემუშავდა ქართული სკოლებისათვის სახელმძღვანელოების შედგენის გეგმა და მთარგმნელთა კომისიაც ჩამოაყალიბდა.

„უღელმა“ 1876 წლამდე იარსება, რომლის უცვლელი მდივანი ივანე მესხი იყო.

შვეიცარიაში ყოფნისას იგი ევროპის პოლიტიკურ, სოციალურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე მნიშვნელოვან მასალებს აწვდიდა „დროებას“ და „კრებულს“. ახალგაზრდა პედაგოგ-მეცნიერმა ივანე მესხმა პირველად ქართულ ენაზე „დაწყებითი არითმეტიკის“ სახელმძღვანელო შეადგინა“ (მარჯანიშვილი 2011: 42).

სამშობლოში დაბრუნებულმა ივანე მესხმა თან ჩამოიტანა ახალი სიო, ახალი იდეები, რომლის რეალიზაცია ქუთაისში ევროპული საგანმანათლებლო სისტემის შემოღებითა და ქვეყნის მართვა-გამგეობაში დემოკრატიზაციის პრინციპების დაფუძნებით დაიწყო. ქუთათურებისათვის მან ჯერ შვეიცარული ტიპის პირველ-დაწყებითი სასწავლებელი დაარსა, ხოლო შემდეგ ახალი სასწავლო პანსიონი, რომელიც ახალგაზრდობის პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდას ემსახურებოდა.

მთავრობამ აშკარად იგრძნო, რომ განათლებული მესხი თავისუფალი იდეებით აღზრდილ მომავალ თაობას რუსეთის პოლიტიკის წინააღმდეგ ამზადებდა და ამიტომაც მან ორივე სასწავლებელი დაკეტა.

ივანე მესხი ყველგან და ყოველთვის სამშობლოს ინტერესებს იცავდა და მაღლა აყენებდა. იგი ქუთაისის თვითმმართველობის წევრად არჩევისთანავე ქალაქის გამგეობის მდივნად დანიშნეს და ამ მოვალეობას დიდი პასუხისმგებლობით 11 წლის განმავლობაში ასრულებდა.

თავისუფლებისაკენ სწრაფვა და დემოკრატიული იდეების დამკვიდრება შეუმჩნეველი არ დარჩენია ბათუმის მოურავს ლუკა ასათიანს

და მისი მოთხოვნით 1888 წელს ივანე მესხი ბათუმის მუნიციპალიტეტში მიიწვიეს სამუშაოდ, სადაც იგი გამგეობის მდივნად დაინიშნა.

„ივანე მესხი იყო მოხერხებული, ქალაქის საქმეების მცოდნე, ცოცხალი, მოქმედი. იგი სული და გული შეიქმნა ახლად შემოღებული თვითმმართველობისა“, – აღნიშნავდა მწერალი დავით კლდიაშვილი.

ბათუმში მასთან ერთად მოღვაწეობდა ექიმი გრიგოლ ვოლსკი, რომლის დედა კეჟერადის ქალი იყო. ვოლსკი მწერლობაში „უმწიფარიძის“ ფსევდონიმით იყო ცნობილი.

ბათუმში წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ სკოლის დაარსებისა და შენარჩუნების საშვილიშვილო საქმეს ივანე მესხმა და გრიგოლ ვოლსკმა მტკიცე ხელი მოჰკიდეს.

ამ მიზნით მათ თბილისიდან ქართველთა ყრილობაზე დასასწრებად წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილე ნიკო ცხვედაძე მოიწვიეს. ყრილობაზე მიღებული გადაწყვეტილების საფუძველზე, ბათუმში გაიხსნა სკოლა და აშენდა ბინები მასწავლებლებისათვის. ბათუმის პირველმა ქართულმა სკოლამ ბევრი მოწინავე ახალგაზრდა აღზარდა. ამავე პერიოდში ბათუმში ასევე ზედიზედ დაარსდა ჯერ ვაჟთა, შემდეგ კი ქალთა გიმნაზიებიც.

რეაქციონერები ათასნაირ ხრიკებს მიმართავდნენ, რათა სკოლები სხვადასხვა ეროვნების ბავშვებით გაევსოთ და ქართველები სასწავლებლების მიღმა დაეტოვებინათ, მაგრამ მათ ივანე მესხის ჩარევით მიზანს ვერ მიაღწიეს.

ივანე მესხი არა მარტო საგანმანათლებლო, არამედ კულტურის ასპარეზზეც აქტიურად მოღვაწეობდა. იგი ბათუმის დასსა და თეატრსაც ჩაუდგა სათავეში და ყოველწლიურად 14 იანვარს, სკოლების სასარგებლოდ, ქართული თეატრის დღეს აღნიშნავდა, რომლის შემოსავალი ბათუმის საგანმანათლებლო სისტემის აღორძინებას ხმარდებოდა.

„სკოლის სასარგებლო პირველი საღამო არაჩვეულებრივი იყო ბათუმისათვის. საღამოს გამართვისათვის მზადებას თითქმის სამი თვე მოუწოდნენ. საღამოზე მოწვეული იყო სასიქადულო პოეტი აკაკი წერეთელი. საღამო ჩატარდა დიდი წარმატებით. შემოსავალმა სამი ათას მანეთს გადაამეტა“, – აღნიშნავდა თავის მოგონებაში დავით მესხი (მესხი 1940: 39).

ივანე მესხს სათეატრო მოღვაწეობა მიაჩნდა ყველაზე საპატიო საზოგადო საქმედ და თეატრი სიმართლის შენობად, ამიტომ ემსახურებოდა თავდადებით, უანგაროდ და უსაზღვრო გატაცებით. თავად სცენისმოყვარე ბათუმში მოღვაწეობისას ხელმძღვანელობდა დრამატულ საზოგადოებას და მისი უცვლელი წევრიც გახლდათ. ამ საზოგადოებაში შედიოდნენ მწერალი დავით კლდიაშვილი, იონა მეუნარგია და სხვები. ქართული თეატრის დროის შესაფერის სიმაღლეზე ასაყვანად იგი ბათუმში ხშირად იწვევდა სასცენო ხელოვნების უბადლო ოსტატებს.

...ამ წელს (იგულისხმება 1912 წელი - მ.მ.) ზამთარში მე ვმსახურობდი ბათუმში მთელი სეზონი შალვა დადიანის ანტრეპრიზაში და იმის

რეჟისორობით. დასი ჩინებული შემადგენლობისა იყო: შ. დადიანი, ელ. ადრონიკაშვილი, ს. ბეჟანიშვილი, ოლ. ლოლობერიძე, ევ. წუწუნავა, ოლ. ლეჟავა, მ. გელოვანი, დ. მგალობლიშვილი.

ამ სეზონში დაიდგა ბათუმში პირველად „მადამ სან ჟენ“. რისთვისაც კოტე მესხი იყო მოწვეული თბილისიდან ნაპოლეონის როლისათვის. ეს იყო უკანასკნელი ჩვენი ერთად თამაში. მე არ მახსოვს, კოტეს ოდესმე ასე კარგად ეთამაშოს ეს როლი“, – იხსენებდა ეფემია მესხი (მესხი 1932: 70).

მესხების თეატრალურ ოჯახს აერთიანებდათ პრინციპი – „ერთი ყველასათვის და ყველა ერთისათვის“.

დიდი ქართული საქმისათვის ისინი მუდამ ერთად იღვწოდნენ. 1912-1913 წლების სათეატრო სეზონი მნიშვნელოვანი იყო ბათუმის სასცენო ცხოვრებაში. ამ სეზონში შალვა დადიანმა ბათუმის პროფესიონალურ დრამატულ თეატრს ჩაუყარა საფუძველი.

ყველაფერი ბრძოლით წარმოიშვება და როდესაც ერთად იბრძვიან, სუსტებიც კი იმარჯვებენ. 1895 წლის ბათუმის თვითმმართველობის არჩევნებისას ივანე მესხი ცდილობდა ახალ თვითმმართველობაში მეტი ქართველი გაეყვანათ. ამ საქმეში მას მხარს ილია ჭავჭავაძე უჭერდა, რომელიც მუდამ ზრუნავდა თურქეთის უღლისაგან განთავისუფლებული აჭარის მოსახლეობის კეთილდღეობაზე.

ცნობილია, რომ ქალაქის თვითმმართველობის არჩევნებზე თავად ილია ჭავჭავაძე ჩავიდა საგანგებოდ ბათუმში. ივანე მესხის მეცადინეობით, ხმოსანთა არჩევნები ბათუმში ქართველი ინტელიგენციის გამარჯვებით დამთავრდა.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დიდი ილია მნიშვნელოვან როლსა და ფუნქციას ანიჭებდა ადგილობრივ თვითმმართველობას. იგი თავის ნაშრომში „ცხოვრება და კანონი“ წერდა: „თვითმმართველობა თავის ადგილას ყოველის შინაურის საქმის გამგებელია და მეოხე; ყოველივე საერთო სახელმწიფო ხარჯის და სამსახურის ადგილობრივთა მცხოვრებთა შორის გამნაწილებელია, ადგილობრივის საზოგადოების რიგისა და წესის დამწყობია, მისი ზნეობის, პატივის, ქონების, განათლების და ერთობ კეთილდღეობის მზრუნველია. თვითმმართველობა ერთის მხრით ადგილობრივ საქმეთა დამწყობია და გამრიგებელი, მეორეს მხრით უმაღლესის მთავრობის ხელისუფალი ორღანია“...

ბათუმის ახალმა თვითმმართველობამ, ქალაქისთვის ლუკა ასათიანის, გამგეობის მდივნის ივანე მესხისა და ექიმ გრიგოლ ვოლსკის მეთაურობით, ბათუმში გახსნა: 120 ადგილიანი საავადმყოფო, ელექტროსადგური, ამოაშრეს ქალაქის გარშემო ჭაობები. დიდი ვაი-ვაგლახით შეძლეს ბათუმში ქართველებისაგან შემდგარი საურთიერთო-საკრედიტო საზოგადოების დაარსება.

ბათუმის ქალაქისთვის ლუკა ასათიანის მოულოდნელმა გარდაცვალებამ მთელი ქართველი მოსახლეობა სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო. მათ კვლავ ილია ჭავჭავაძე წამოეშველათ და ურჩია ივანე

მესხს, ქალაქისთავად ივანე ანდრონიკაშვილი წამოეყენებინათ. ახალი ქალაქისთავის არჩევამდე კი დანიშნული იყო ქართველთა მოძულე შავრაზმელი ივანოვი, რომელიც 1906 წელს ბათუმში მოკლეს. ივანოვმა ორჯერ ჩაშალა არჩევნები და ბოლოს, ივანე მესხის ჩარევით, ქალაქისთავად არჩეულ იქნა ილიას კანდიდატი ივანე ანდრონიკაშვილი.

ბათუმის ქალაქის ახალი გამგეობა აჭარის აღორძინებისა და განვითარებისათვის ყველაფერს აკეთებდა.

ივანე მესხმა ბათუმის ზრდა-განვითარების 25 წლისთავზე გამოუშვა 190 გვერდიანი ნაშრომი „Очерк развития Батумского городского хозяйства“ 1913 წელს ივანე მესხმა თავის საიუბილეო საღამოზე აღნიშნა: „ჩემს მიერ განვლილია 36 წელი საზოგადოებრივ სამსახურში და ამასთან ერთად არჩევით თანამდებობაზე, - 25 წელი ბათუმში და 11 წელი ქუთაისში. დროა ადგილი დაუთმო ახალგაზრდებს, რომლებიც ვალდებულნი არიან, გასწიონ საზოგადოებრივი სამსახური“.

ივანე მესხს, ნიჭთან და ცოდნასთან ერთად, ამკობდა წმინდა გული და წრფელი სული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მის მოღვაწეობაში თავს იჩენდა „მრუდე ხაზები“ (მესხი 1987: 102).

მოსალოდნელი დევნა - შევიწროების გამო, ზოგჯერ იგი ფრთაშეკვეცილი იყო, მაგრამ გულსა და სულში არასოდეს გაუვლია საკუთარი შთაგონების, თავისი რწმენის ღალატი.

გულმხურვალე პატრიოტისა და ღრმად ეროვნული მამულიშვილის საზოგადოებრივი მოღვაწეობა დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისათვის თავისი ხალხის ცხოვრების ფიქრების სარკეს წარმოადგენდა. მან საძირკველი ჩაუყარა აჭარის აღორძინებასა და განვითარებას და როგორც ილია ამბობდა: „ქვეყნის სამსახური ყველგან მსხვერპლია და არა სეირი“.

გამოყენებული ლიტერატურა

მარჯანიშვილი 2011: მარჯანიშვილი მ., „მარჯანიშვილთა და მესხლთა ხომლი“, თბილისი, 2011.

მესხი 1940: მესხი დ., „მოგონებები“, თბილისი, 1940.

მესხი 1932: მესხი ეფ., „მოგონებები და წერილები“, თბილისი, 1932.

მესხი 1987: მესხი კ., „მოგონებები“, თბილისი, 1987.

ჩიხლაძე 1960: ჩიხლაძე ნ., „დომენიკა ერისთავი (განდევილი)“, თბილისი, 1960.